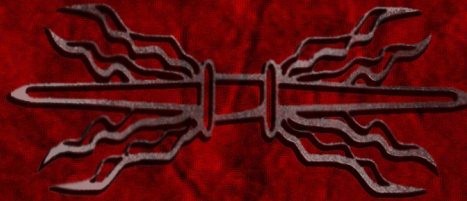

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI I -2011

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM I

OLBA KAZISI YAYINLARI

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM I

Ankara 2011 / Türkiye

ISBN

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsu yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia ad Calycadnum yayınına devretmiş sayılır. Seleucia ad Calycadnum kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum için yazışma adresi:

Okt. Murat ÖZYILDIRIM

Mersin Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü 33342 Mersin – TÜRKİYE

Tel: 00 90 324 361 00 01 – 4735 e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com.

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNUM I

ISBN:

Editörler

Emel ERTEN
Diane FAVRO
Murat ÖZYILDIRIM

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit ÇAL Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN Prof. Dr. Emel ERTEN
Prof. Dr. Diane FAVRO Prof. Dr. Turhan KAÇAR Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU Prof. Dr. Scott REDFORD Prof. Dr. Aygül SÜEL
Prof. Dr. Fikret YEGÜL

Doç. Dr. Salim AYDÜZ Doç. Dr. Sedef ÇOKAY-KEPÇE Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN

Yrd. Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ – COŞKUN Yrd. Doç. Dr. Merih EREK
Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat ÖZGEN
Yrd. Doç. Dr. Sema SANDALCI Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ

Dr. Vujadin IVANISEVIC

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia ad Calycadnum, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Kapak Tasarım: Tuna AKÇAY

Dizgi:

Baskı:

İÇİNDEKİLER

IULIANUS APOSTATA'NIN
UFUKTAKİ HİRİSTİYANLIKLA SINAVI
Erendiz ÖZBAYOĞLU

11

İKİNCİ YÜZYILDA HİRİSTİYANLIK:
ENTELEKTÜELLER, DÜŞÜNCELER
VE GRUPLAR
Turhan KAÇAR

19

ERKEN BİZANS CAMCILIĞI: KİMLİĞİ
VE NİTELİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Emel ERTEN

29

SON ARKEOLOJİK BULGULAR
IŞIĞINDA AZİZ PAULUS'UN
İKİNCİ KÜTSAL GÖREV GEZİSİNDE
TROAS YOLCULUĞU
Reyhan KÖRPE

51

YUMUKTEPE HÖYÜĞÜ KAZILARINDA
GÜN IŞIĞINA ÇIKARILAN
AZİZ MENAS TASVİRLİ HACI ŞİŞESİ
Gülgün KÖROĞLU

77

ROMA DEVLETİNİN HİRİSTİYANLIĞI
ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK
SON HAMLESİ: BÜYÜK TAKİBAT
(303-311)
Efrumiye ERTEKİN

91

BİZANS SİKKELERİNDE YER ALAN
GÖKSEL VARLIKLAR
“KERUBİM VE SERAFİM”
Ceren ÜNAL

111

OLBA'DA HİRİSTİYAN MEZARLARI
Tuna AKÇAY

133

ISAVRIA DAĞLARINDA
HIRİSTİYAN MANASTIRCILIĞININ BİR
ÖRNEĞİ: OLBA MANASTIRI
Murat ÖZYILDIRIM
H. Sibel ÜNALAN

147

GEÇ ANTİK DÖNEM'DE
CILICIA VE ISAURIA'DA
KİLİSE SAYISININ ARTIŞ NEDENLERİ
ÜZERİNE BİR DENEME
Ümit ÇAKMAK

167

SOME OBSERVATIONS
ON MONOTHEISM
IN CILICIA
Sevim AYTEŞ CANEVELLO

183

KİTAP TANITIMI:
GEÇ ANTİKÇAĞ'DA HİRİSTİYANLIK
Emin SARIİZ

191

KİTAP TANITIMI:
ROMA DÜNYASINDA YIKANMA
William AYLWARD

195

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNVN I

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., *Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı*, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, *Lucerna Klasik Filoloji Yazıları*, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca **(Lev.1)**, **(Lev. 2)** kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

PRAEFATIO

Mersin'in Silifke ilçesi sınırları içindeki Olba'da TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı izni ile 2001 – 2009 yılları arasında arkeolojik yüzey araştırmaları, 2010 yılındaysa Bakanlar Kurulu kararı ile ilk arkeolojik kazılar başladı. Bøylece Olba hakkında buğüne kadar bilinenlere yeni bilgiler eklendi ve ulaşılan sonuçlar ekip üyelerimiz tarafından birçok yayınlarla bilim dünyasına sunuldu.

“Seleucia ad Calycadnum”, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kùltürleri, sanat tarihi konularında yapılan çalışmaları sizlerle buluşturmak üzere yayın yaşamına başlıyor. İlk sayıda “Erken Hıristiyanlık” teması ile çıkmakla birlikte, gelecek sayılarımızda sizlerin çalışmalarına çok daha geniş bir yelpazede yer vermeyi amaçlamaktayız.

Birinci sayımıza katkı sağlayan başta Seleucia ad Calycadnum Bilim Kurulu üyeliğini kabul eden saygıdeğer øđretim üyeleri olmak üzere, sayın yazarlara, amblemimizin çizimi için ressam Cavidan Yegül Erten'e, kapak tasarımı için arkeolog Tuna Akçay'a, teknik yardımlarından dolayı M. Çaçlar Kırkpınar'a ve Gonca Sümer'in şahsında TAN Kitabevi'ne teşekkür ederiz.

Yapacağınız çalışmaların dergimizde yayınlanmasından onur duyacağımızı belirtmek isteriz.

Editørler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

PRAEFATIO

After nine years (2001-2009) of archaeological surveys at Olba in Mersin, Silifke, excavations started in 2010 with the permission of the Ministry of Culture and Tourism. The team members of Olba have added extensive new information on the settlement history of the site, presenting their results in many publications.

“Seleucia ad Calycadnum” will be an annual journal for the studies on archaeology, ancient languages and cultures, and the history of art published by Olba excavations. Although the first issue focuses on Early Christianity, subsequent issues will include a wider range of investigations.

We want to thank the contributors and the colleagues who honored us by accepting to take part in the scientific board. Painter Cavidan Yegül Erten was kind enough to draw our logo and archaeologist Tuna Akçay designed the front-cover. M. Çağlar Kırkpınar did all the tiresome office work. Finally, many thanks to the TAN Bookstore and Gonca Sümer for giving us support for the publication of “Seleucia ad Calycadnum”.

We welcome contributions for future issues of “Seleucia ad Calycadnum”.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

ISAVRIA DAĞLARINDA HIRİSTİYAN MANASTIRCILIĞININ BİR ÖRNEĞİ: OLBA MANASTIRI

Murat ÖZYILDIRIM –H. Sibel ÜNALAN*

Özet

Olba kentinin arkeolojik kalıntıları, Mersin'in Silifke ilçesinde yer alan Uzuncaburç beldesinin 4 km. doğusundadır. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle, Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Emel Erten başkanlığında Olba'da 2001 – 2009 yılları arasında yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarında ve 2010 yılı Olba kazısında birçok yeni sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, Olba'nın Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ilişkin yeni bilgileri bilim dünyasına sunmuştur.

Kentte, İS II. – VI. yüzyıllar arasında kentin Erken Hıristiyanlık Dönemi üzerine arkeolojik bilgiler veren mağara – kilise, çeşitli yerlerde kazıma ya da boyama tekniğiyle yapılan haçlar, haç betimli lahitler, kiliseler ve bir manastıra ait kalıntılar bulunmaktadır.

Bu çalışmanın konusu, Olba'daki manastır yapısının son yıllarda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından sonra ortaya çıkarılan yeni mekânların gösterilmesiyle çizilen yeni mimari planının, manastırların tarihsel gelişimiyle birlikte incelenmesidir.

Anahtar Sözcükler: Olba, manastır, kilise, Seleucia ad Calycadnum, Basileus.

Abstarct

Ancient site of Olba is located 4 km East of Uzuncaburç in modern Silifke, Mersin. The archaeological fieldwork carried out under the direction of Prof.

* Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN, Adnan Menderes Ü. Fen – Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Bölümü 09010 Kepez / Aydın. e - posta: sunalan@adu.edu.tr; Latince Okutmanı Murat ÖZYILDIRIM (MA), Mersin Ü. Fen – Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü 33342 Mersin. e-posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr. Öneri ve yardımları için Gazi Ü. Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi, Olba Kazısı Başkanı Prof. Dr. Emel ERTEN'e ve MSGSÜ Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU'na teşekkür ederiz.

Dr. Emel Erten (Gazi University, Department of Archaeology) in the years 2001-2010 with the permission of the Turkish Ministry of Culture and Tourism. The surveys and excavations at the site produced important results regarding to the settlement history and shed new light to the period of Christianity in Olba.

The Early Christian cave church, remains of several churches, rock-cut or painted crosses on the walls as well as the lids of sarcophagi represent the impact of this new religion at Olba. The recent fieldwork at the site provided new data on the monastery at the foot of the acropolis. In this study, in addition to the presentation of the revised plan of this major Christian monument, our objective will be to trace the role of this building-complex in the context of the monasteries.

Keywords: Olba, monastery, church, Seleucia ad Calycadnum, Basileus.

a-Hıristiyanlıkta Manastırlar

Bilindiği gibi “manastır” sözcüğü, Yunanca “μόνος, η, ov: yalnız, yalnız yaşayan” sözcüğüyle ilişkilidir. Philo (ö. İS 50), “μοναστηριον= manastır” sözcüğünün bilinen en erken kullanımını I. yüzyılda yapar (De Vita Contemplativa, III. 25). Sözcük, Latinceye “monasterium, -i (n.): manastır” olarak geçer. İnzivaya çekilen dindar kişilerin Hıristiyanlığa ait ilk örnekleri, Aegyptus’ta (Mısır) görülür. Bunlar, Hz. İsa’yı örnek alan Tarsuslu Paulus’un ya da Hıristiyanlığın ilk din şehidi Azize Thecla’nın yaptığı gibi bekârlığı ve gönüllü fakirliği seçen kişilerdir¹.

Hıristiyan rahibe ya da keşişleri, tarihsel gelişimine göre münzevi yaşamı ilk benimseyenler değildir. Bilindiği gibi Alexandria Maior’un (İskenderiye) batısında Therapeutae (Θεραπευται) Yahudi cemaati, Hıristiyanlıktan önce münzevi yaşam biçimini sürdürmüştür. Öte yandan Lut Gölü yakınlarında Kumran Vadisi’nde yaşayan Yahudi Esseniler (Εσσηαιοι) topluluğu, Hıristiyanlığın ortaya çıkışından daha önce benzer bir dindar yaşam biçimini benimsemiştir². Her iki topluluktan, kendisi de Alexandria Maior Yahudilerinden olan Philo, *de vita contemplativa* adlı eserinde söz etmektedir.

Aslında Hıristiyanlıktaki manastır yaşamının kesin başlangıç tarihi bilinmemektedir. Tarihsel süreçte manastırcılık, iki ana yolda ilerler: Bireyselleşmiş züht (sosyal alandan çekilerek kendini ibadete verme, zahitlik) hayatı süren dindarlar ve bir cemaatle birlikte münzevi yaşam süren keşiş ya da rahibeler.

Seleucia ad Calycadnum (Silifke) yakınlarındaki bir mağarada I. yüzyılda dindar bir yaşamı seçen ve sadece ziyaretine gelen hastalara şifa dağıttığına inanılan Azize Thecla, bireyselleşmiş züht hayatı için bilinen ilk örneklerden biridir. Thecla gibi bir mağaraya çekilerek yaşamını sürdüren Hıristiyanlar, III. yüzyılda Aegyptus başta olmak üzere Roma İmparatorluğu’nun çeşitli bölgelerinde görülmeye başlar.

Kilise geleneğine göre, Aegyptus’ta yaşayan Aziz Antonius (c. 251 – 356), Hıristiyanlıkta bireyselleşmiş züht hayat biçiminin asıl kurucusu olarak kabul edilir³. Zengin bir çiftçiyken, varını yoğunu fakirlere dağıtıp çöle giden

1 İncil’de yoksullara yardım etme önerilmiş ve fakirlik övülmüştür: “...*Ait illi Iesus: «Si vis perfectus esse, vade, vende, quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo; et veni, sequere me». Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis; erat enim habens multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis: «Amen dico vobis: Dives difficile intrabit in regnum caelorum. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei...»*” (Mattheus XIX. 21 – 24).

2 Kumran yazılı metinleri için bkz.; Vermes 2005.

3 The Catholic Encyclopedia 1912: “St. Anthony”.

Antonius, bireyleri züht hayatına teşvik eder. Böylece kurulan manastırlara köylerden, kentlerden ayrılan dindar kişiler yerleşmeye başlar⁴. Ancak gerek bu toplulukların gündelik yaşama ilişkin kuralları olup olmadığı, gerekse manastır binalarının mimarileri hakkındaki bilgiler son derece yetersizdir.

Roma İmparatorluğu'nun özellikle Hıristiyanlara baskı yaptığı dönemlerde, züht hayatını seçenlerin sayısı hiç de az olmamalıdır. Gözlerden uzak bir yaşam sürmek, dindar bir Hıristiyan için Tanrı'ya yakın olmayı sağladığı gibi, Hıristiyanlara, gelebilecek tehlikelerden korunmayı da beraberinde getirmektedir.

Öte yandan münzevilik dinsel kazanımlarının insanları teşvik etmesinin yanında kuşkusuz zorunlu gerekleri de bulunmaktadır. Hıristiyanların amansız düşmanı olan Diocletianus (244 – 311), Galerius (260 – 311), Valerianus (200 – 260) gibi Roma imparatorlarının Hıristiyanlar üzerindeki korkunç baskılarının etkisi mutlaka vardır. Bu imparatorların yaşadıkları dönemler, Hıristiyan dünyasında en çok aziz ve azizenin yaşadığına inanılan zaman dilimini oluşturmaktadır.

Hıristiyanlıkta, çöllere ya da dağlara, kısaca insanlardan en uzağa çekilerek kendini Tanrı'ya verme biçimindeki yaşam biçimi, başlangıçta belli kurallara bağlanmamıştır. Aegyptus'ta, dünyaya ait her şeyden olabildiğince el çekerek münzevi yaşamı benimseyen bazı keşişler, sığındıkları mağaralarda tek başlarına yaşamaya başlamışlardır. Bu yalnız yaşam, bir zaman sonra keşiş sayısındaki artışla birlikte, bu kişilerin birbirlerine yakın, ancak belirlenmiş, birlikte yaşam kuralları olmadan bağımsız yaşadıkları bir durumu beraberinde getirmiştir. Böylece aynı dinsel nedenlerle toplum dışına çıkan keşişler, belirlenmiş kurallar dizgesine bağlı kalmaksızın, düzensiz ve küçük topluluklar halinde birbirlerine yakın yerlerde yaşamaya başlamıştır.

Yukarı Aegyptus'ta doğan ve yirmi yaşında Hıristiyan olan Aziz Pachomius (c. 292 - 346), Hıristiyan manastır yaşamının kurallara bağlı ilk düzenleyicisi olarak, kabul edilmektedir⁵. Pachomius, etkisi yüzyıllarca sürecek olan manastır kurallarını belirleyerek Hıristiyan manastırcılığında yeni bir dönem başlatır⁶. Böylelikle Pachomius, koyduğu manastır kurallarının geçerli olduğu birlikte yaşam düzenini ilk kez Aegyptus'taki manastırlarda oluşturur. Yunanca “κοινός: ortak βίος: yaşam” sözcüklerinden oluşan ve oradan Latinceye coenobium, -ii (n.) olarak geçen “κοινός βίος = ortak yaşam”, tam olarak aynı binalarda kalınan, yemeklerin beraber yendiği, birlikte dua edildiği Pachomius'un

4 Mango 2008, 120.

5 Jacob 2004, 408.

6 The Catholic Encyclopedia 1912: “St. Pachomius”.

kurduğu manastırların niteliğini göstermektedir.

İmparator Constantinus'un (274 – 337) 313 yılında Mediolanum (Milano) Fermanı'nda Roma İmparatorluğu'nda yaşayan Hıristiyanlara inanç özgürlüklerini vermesiyle IV. ve V. yüzyıllarda imparatorluk sınırları içinde, özellikle Asia Minor (Anadolu), Syria (Suriye) ve Aegyptus'ta (Mısır) manastır sayısının oldukça arttığı bilinmektedir.

Pachomius, manastırlarının ilkini Yukarı Aegyptus'ta, Tabennesi'de kurar. Kısaca Pachomius manastırlarının ortak özellikleri şöyledir; Pachomius kurallarına uygun kurgulanan manastırlar, yerleşim yerlerinden oldukça uzak yerlerde kuruludur. Bu manastırlar, -tıpkı Roma garnizonlarında olduğu gibi- yüksek ve güçlü duvarlara sahip, korunaklı yapılar bütünüdür. Adeta sur görevi üstelenen bu duvarlar, hem manastıra yapılabilecek bir düşman saldırısından korunmak hem de keşişleri dünyevi yaşamdan tamamen ayırmak için idealdir. Manastırların tümünde bir ya da daha çok kilise, yatakhaneler, keşişler için hücreler, yemekhane gibi mekânlar yer alır. Pachomius manastırları, en az üç yüz keşiş ya da rahibenin kaldığı, birlikte dua ettiği, yemek yediği oldukça kalabalık bir cemaat düzenine sahiptir⁷. Keşişler için oluşturulan, manastır yönetimine kayıtsız şartsız itaat, dışarıdaki yaşamdan kesinlikle haber almama, başka keşişlere bir kol uzaklığından fazla yaklaşmama gibi katı kurallarsa buralarda gündelik yaşamın nasıl olduğu konusunda fikir vermektedir⁸. Pachomius 346 yılında öldüğünde, kendi kurduğu -ikisi rahibelere ait olan- on bir manastır, Aegyptus'ta faaliyet göstermektedir.

İlginçtir, münzevi bir yaşam seçip Aegyptus'ta Sina Çölü ya da dağlarda, tepelerde, çöllerdeki mağaralarda kalmaya başlayan keşişler, Pachomius'un oluşturduğu manastır yaşamının katı sayılabilecek kurallarına son derece iyi ve hızlı biçimde uyum göstermiştir. Böylece çeşitli bölgelerden gelerek bir yerde toplanan münzeviler, kent yaşamından uzak olmakla birlikte, dini kurallara sıkı sıkıya bağlı insanların bulunduğu yapılarda dindar bir yaşam sürdürmeye başlamıştır.

Aegyptus'taki bu manastır hareketi, Hıristiyanlığın doğduğu topraklarda da kısa sürede yayılım göstermiştir. Aziz Antonius'un yanında yetişen Aziz Hilarius'un (c. 291 – 371) etkisindeki Palaestina'da (Filistin) IV. yüzyılda manastır sayısında hızlı bir artış olduğu bilinmektedir. Prof. Dr. C. Mango, söz konusu dönemde bu bölgede yüz kırk –ama sayının daha çok olması muhtemel- manastırın bulunduğu yazmaktadır⁹. Palaestina ile birlikte Syria'da da

7 Polat 2004, 17.

8 Aziz Pachomius'un manastırlarındaki keşişlerin yaşamı için bkz.: Mango 2008, 121-122.

9 Mango 2008, 124.

IV. yüzyılda manastırların hızlı yayılımı sürmektedir.

Aziz Antonius'la başladığı kabul edilen Hıristiyan münzevi yaşam biçimi, artık keşişlerin “ortak yaşam” alanlarını oluşturan görkemli manastırlarda sürdürülmektedir. Aziz Pachomius'un Aegyptus'ta kurullarla biçimlendirdiği münzevi yaşamın dinsel ve mimari göstergesi olan manastırlar, hızla kuzeye, Asia Minor'a doğru yayılmaktadır.

Ancak manastır yaşamının Kilise ile –özellikle nüfuz mücadelesi nedeniyle- zaman zaman ayrılığa düştüğü bilinmektedir ki, Gangra (Çankırı) Konsili (341) bunun iyi bir göstergesidir. Aynı zamanda Arius'un (Yun. Areios, ö. 336) öğrencisi olan Eustathios'un bu dönemde çevresinde toplanan münzevileri Kilisenin saygınlığına karşı kışkırtması, Gangra Konsili'nin en önemli gündem maddesini oluşturmuştur. Ancak, Kilise ve manastır arasında başlayan genel uyumsuzluğu giderip birleştirici bir yol gösteren kişi, Arius'un Kristoloji üzerine fikirlerine olan amansız düşmanlığıyla kaleme aldığı eserleriyle tanınan Alexandria Maior *Episcopusu* Atahanasius (296 – 373) olur.

Aegyptus'ta Pachomius'un koyduğu kurulların ardından manastır yaşamının bir başka düzenleyicisi olan Aziz Basileus¹⁰ (329 – 379), Hıristiyanlık tarihinde önemli bir isimdir. Asia Minor'da Caesarea'da (Kayseri) doğan ve iyi bir eğitim alan Basileus, Nysialı Gregorius, Naziansuzlu Gregorius'la birlikte, “Cappadocia Kilise Babaları” olarak bilinen üç ünlü teologdan biridir¹¹. Caesareali Basileus, 357 yılında bir manastırda inzivaya çekildikten sonra, yaşamında manastırcılıkla ilgili önemli gözlemler yapmasını sağlayacak olan Aegyptus, Syria ve Palaestina'da bulunan manastırlara gider. Aziz Antonius ile Pachomius'un münzevi yaşam ve manastırlara ilişkin katı düzenlemelerine bazı eleştirel yaklaşımlar sergileyen Basileus, Asia Minor'da Annesi'de bir topluluk kurar¹².

Doğu Kilisesi manastır yaşamının gerçek düzenleyicisi, hatta kurucusu olarak kabul edilen Aziz Basileus, Pachomius'un içinde yüzlerce kişinin kaldığı oldukça görkemli mimari yapıya sahip olan Aegyptus'un manastırları yerine, daha küçük toplulukların yaşadığı manastırların oluşturulmasını önermiştir. Basileus'un kurulmasını istediği manastırlar, kentlere oldukça yakın yerlerde ve hatta kent içinde kurulu olmaları bakımından Pachomius manastırlarından ayrılır.

Diğer yandan Aziz Basileus'un keşişler için öngördüğü manastır yöneticilerine tam itaat, her gün birlikte dua edilmesi gibi yaklaşımları, Pachomius'un

10 The Catholic Encyclopedia 1912: “St. Basil the Great”.

11 Aziz Basileus'un yaşamı için ayrıca Bkz.: Wace 1911, 196 – 212.

12 The Catholic Encyclopedia 1912: “St. Basil the Great”; Mango 2008, 124.

manastırlara getirdiği düzenlemelerle hemen hemen aynıdır. Bunlar, münzevi dindar yaşamın kurallar dizgesi içinde farklılaşması beklenmeyen uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Basileus düzeninde, ibadetten geriye kalan zamanda, keşişlerin tarımsal faaliyetlerde bulunması ya da başka işlerde çalışması, manastır giderlerinin karşılanması ve artan gelirin fakirlere dağıtılması bakımından dikkat çekicidir. Manastırlarda gündelik yaşamda, oruç tutulan dönemler dışında Basileus'un manastırlarında keşişlere, öğlen ve akşam olmak üzere iki öğün yiyecek verilir ve keşişler ayırt etmeksizin bu yemekleri yemek zorundadır¹³.

Asia Minor'da ve özellikle Isauria bölgesinde bulunan manastırlar göz önüne alındığında, genelde Aziz Basileus'un düşüncelerine uygun olan manastır yapılanmaları olduğu görülmektedir. Ancak yine de yerleşim yerlerinden uzak ve büyük manastır yapıları, Asia Minor'da varlıklarını sürdürmüştür. Bunlar arasında Isauria'da –günümüzde Mut sınırları içindeki- Alahan (Alacahan/Kocakalesi) Manastırı ya da Pontus'ta –bugün Maçka sınırları içindeki- Pannagia Sumela Manastırı gibi örnekler, Pachomius manastır sistemine tam anlamıyla uygun olmasa da, kentlerden uzak yerlerde kurulmaları ve görece büyüklükleriyle diğer Asia Minor manastırlarına göre daha çok benzer özellikler göstermektedir.

Çalışma konumuzu oluşturan Olba'daki manastır yapısı, Caesarealı Aziz Basileus'un kurallarını yazdığı manastır düzeni tanımlamasına oldukça uygundur. Söz konusu yapı, Pachomius manastırlarına göre daha küçük ölçülerde oluşturulmuş bir mimariye sahiptir. Bu, küçük mimari yapı nedeniyle Olba manastırında kalan keşişlerin sayısı, Pachomius'un Agyptus manastırlarındaki gibi yüzlerle ifade edilecek kadar büyük sayılara ulaşamaz. Olba'daki manastırın *akropolisin* hemen doğusundaki vadide yer alması ve dolayısıyla kentin içinde sayılabilecek kadar yakınlığı, Aziz Pachomius'un oluşturduğu manastır düzeninden bütünüyle ayrılık göstermektedir.

Tarıma son derece uygun olan ovalık araziye yaklaşık 400 m. uzaklıkta olan Olba manastırında kalan keşişlerin tarım işlerinde de çalıştıkları varsayılmalıdır. Öte yandan Olba'da *aquaeductusun* Doğu Tepesi'ndeki bölümünün hemen yanında kurulu olan şarap yapım işlikleri, keşişlerin burada çalışabileceğini de düşündürmektedir. Kaldı ki Olba *akropolisinin* çeşitli yerlerinde de işlikler bulunmaktadır. Şarabın Hıristiyanlıktaki kutsallığı göz önüne alındığında keşişlerin bu işlerde çalışması güçlü bir olasılıktır.

13 Polat 2004, 64.

b – Olba Manastırı - Çağdaş Araştırmalar¹⁴

Olba’da manastır, *aquaeductustan* yaklaşık 350 m. güneyde, Doğu Vadisi’nin içinde yer alır. Manastırla ilgili bilgiler yazarak planını da veren Stephan Hill¹⁵, söz konusu yapıyla ilgili ilk bilgilerin, İngiliz ilahiyatçı Arthur Cayley Headlam’in (1862 – 1947) bölgeye 1890’da yaptığı geziden öğrenildiğini belirtmektedir. Headlam, Corycus’tan (Kızıkalesi) zahmetli bir yolculuk yaparak kuzeye, dağlara doğru ilerler. A. C. Headlam, *Ecclesiastical Sites in Isauria* adlı eserinde “...*there is a monaster high up on the precipice. We saw it when returning from a three days excursion to Corycus; but were sotired, and so utterly devoid of energy that we did not climb up the steep side of the ravine to examine. It occupied the same kind of stuation as Koja Kalessi, being perched on a long narrow ledge in the face of a mountain. The buildings appeared to be in an excellent state of preservation... = ...* Uçurumun tepesinde bir manastır bulunuyor. Onu, Corycus’a üç günlük bir gezintiden dönerken gördük. Öylesine yorgun ve takatsız kalmıştık ki; manastıra bakmak için geçidin sarp yamacını tırmanamadık. Koca Kalesi’yle benzer bir konuma sahip, bir dağın yamacında uzun dar bir çıkıntıya konmuş. Binalar son derece iyi korunmuş görünüyordu...” yazmaktadır. Ancak burada verilen bilgiler dikkatli incelendiğinde, Olba’daki manastırın konumuyla Headlam’ın yazdıklarının uygunluk göstermediği anlaşılmaktadır. Şöyle; Headlam’in “...*uçurumun tepesinde...*” olarak tanımladığı yapı, Olba’daki manastır olmamalıdır, çünkü Olba’da manastır, vadi tabanından yaklaşık 4 m. yukarıdadır. Yine Headlam, “...*Koca Kalesi’yle benzer konuma sahip... dağın yamacında uzun, dar bir çıkıntıya konmuş. Binalar son derece iyi korunmuş görünüyordu...*” demektedir. “Koca Kalesi”, Alahan Manastırı’nın eski adıdır.

Oysa Alahan Manastırı, bir dağın yürüyerek tırmanılacak en zor konumunda bulunan dik bir yamacın üzerinde oluşturulan terasa kurulmuştur. Headlam’ın bölgeye geldiği dönemde, yapının hakim olduğu ovoidan Alahan Manastırı’na ulaşmak, yürüyerek en az bir saat sürecek çok dik, zahmetli bir tırmanışla mümkün olabilirdi. Olba’daki manastırdaysa böyle bir durum yoktur. Yine yazar, söz konusu yerde bulunan binaların mükemmel korunmuş olmasından söz etmektedir ki Olba’da manastır, belirtildiği kadar iyi durumda günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle Headlam’ın tanımladığı yapı, Olba’da çalışma konumuzunu oluşturan manastır yapısı değildir.

Geçtiğimiz yüzyılın başında Osmanlı Devleti’ne ait Ortadoğu coğrafyasın-

14 Olba’nın genel olarak Erken Hıristiyanlık Dönemi için bkz.: Özyıldırım 2009 (a), 66 - 70.

15 Hill 1996, 252.

da incelemeler yapan Gertrude Margareth Lowthian Bell'in (1868 – 1926), Silifke, Uzuncaburç ve Olba'ya da geldiği bilinmektedir. Bölgede kalan Bell'in çektiği arkeolojik kalıntılara ait fotoğraflar, günümüze ulaşan önemli verilerdir. Bell, Olba'da yer alan kiliselerden iki tanesinin fotoğraflarını çekmişse de manastırın fotoğrafını çekmemiştir. Bu durum iki şekilde açıklanabilir; Ya Bell, Olba'daki bu önemli Erken Hıristiyanlık Dönemi yapısını bilmemektedir ya da manastırın fotoğraflarını çekmiş ancak teknik bir nedenle bunlar çıkmamıştır.

Bu nedenle Olba'daki manastır üzerine çağdaş döneme ilişkin ilk bilgileri, buraya 1930'ların başında gelen iki Avusturyalı, Josef Keil (1878 – 1963) ve Adolf Wilhelm'in (1864 – 1950) 1931 yılında basılan eserlerinde buluyoruz¹⁶. Keil ve Wilhelm'in eseri, manastırın çizilmemiş bölümleri oldukça çok olmasına karşın, yapının ilk kez planının bir kitapta yer almasından dolayı önemlidir.

Türk araştırmacılar arasında Olba'daki manastırının ilk kez bir fotoğrafı, Prof. Dr. Semavi Eyice'nin 1976 yılında Arkeoloji ve Sanat Dergisi'nde yazdığı makalesinde yer almaktadır¹⁷. Yazıda genel olarak Silifke ve çevresinde yapılan yüzey araştırmaları konu edilmekte, Olba'daki manastırından metinde söz edilmemektedir.

Keil ve Wilhelm'in manastır planındaki eksiklikleri bir ölçüde gideren, Von Fredrich Hild ve Hansgerd Hellenkemper tarafından gerçekleştirilen çalışmaya 1990 yılında yayımlanmıştır. Burada Keil ve Wilhelm tarafından plana yerleştirilmemiş bölümlerin eklenmesiyle daha gelişkin bir plan ortaya konmuştur¹⁸. Son olarak Stephen Hill, bütün bunların daha ayrıntılı ve doğru ölçüm ve gözlemlere dayanan plan çizimini, manastırla ilgili kısa bir bilgi de vererek eserinde yapmaktadır¹⁹.

Prof. Dr. Emel Erten başkanlığında yapılan Olba Yüzey Araştırması kapsamında, Yrd. Doç. Dr. Sibel Ünal ve Okt. Murat Özyıldırım (MA), manastırda yapılan 2008 yılındaki temizlik çalışmalarının ardından yapıyı yeniden ve ayrıntılı olarak incelemiş, tespit edilen bazı mekânların, araştırmacılar tarafından şimdiye kadar çizilen planlarda yer almadığını belirlemiştir. Yalnız Olba'nın değil, genel olarak Isauria ve Cilicia'nın Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait üzerinde durulması gereken önemli yapılarından biri olan bu manastırla ilgili yeni bulguları içeren bildiri, Murat Özyıldırım (MA) tarafından 2009 yılında İçel Sanat Kulübü XIV. Arkeoloji Günleri'nde sunulmuştur²⁰.

16 Bkz. Keil – Wilhelm 1931.

17 Eyice 1976, 33.

18 Hild – Hellenkemper 1990, 369 – 370.

19 Manastırla ilgili bilgiler için bkz.; Hill 1996, 252 ve manastırın planı için bkz. ay yer.; fig. 56.

20 Bkz.; Özyıldırım 2009 (b), ayrıca manastırdaki arkeolojik yeni verilerin Olba Yüzey

Olba Arkeolojik YüzeY Araştırmaları ve ardından Prof. Dr. Emel Erten başkanlığında 2010 yılında başlayan Olba Kazısı süresince yapılan araştırmalarla ulaşılan son bilgiler, manastırın yeni bir planının çizilmesinin gerektiğini göstermiştir.

c - Olba Manastırının Mimarisi

Daha önce belirtildiği gibi Olba'daki manastırın ilk planı, Keil ve Wilhelm'in bazı eksikleri bulunan çizimleridir. Bu çizimdeki bazı eksikliklerin tamamlanmasıyla birlikte son plan, Hill tarafından çizilmiştir. Ancak Olba'daki araştırmalarımız, söz konusu çalışmada da eksiklikler olduğunu göstermiştir.

Olba'da manastır, girişinde Doğu Tepesi'yle Olba *akropolisini* birbirine bağlayan Su Kemerı'nin bulunduğu Doğu Vadisi içinde, Su Kemerı'nden yaklaşık 350 m. güneyde yer alır. Yapının kuzey ve güneyden olmak üzere iki girişi bulunmaktadır (**Lev. 1**).

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; Olba'da manastırın şimdiye kadar yayınlanan planlarının istisnasız hepsi, yapıyı, yanlış biçimde dikdörtgen planlı olarak göstermektedir. Oysa manastırın güneydeki bitimini oluşturan duvar, ana kayaya dik olarak yapılmakla birlikte, burada sonlanmayıp yine güneye doğru yaklaşık 12 m. ilerlemektedir. Söz konusu veri, manastırın yeni planı için araştırmalarımız sonucunda ortaya konmuş en önemli yeniliklerden biridir.

Manastırın batı, kuzey ve güneyi taş bloklardan oluşan bir duvarla çevrelenmiştir. Genel olarak Olba'da yer alan yapıların büyük bölümü, kaya mimarisinden bir biçimde yararlanılarak ortaya konulmuş eserlerden oluşmaktadır. Bu anlamda manastırın doğu bölümü tepeye yaslanmış ve böylece ayrı bir duvarı taşlarla inşa etmek yerine o bölümde bulunan ana kaya, yüzeyi düzleştirilerek kullanışlı duvarlar haline getirilmiştir. Manastırın batı duvarının kuzey girişinden güney girişe kadar olan bölümü, mimari olarak manastırdan daha erken döneme tarihlenen (İS II. - III. yy.) polygonal blok taşlardan oluşmaktadır. Bu duvarın içinde yine İS II. – III. yüzyıla tarihlenen kuzey - güney yönünde yerleştirilmiş bir mezar yer almaktadır²¹ (**Lev. 2**).

Manastırın kuzey girişinin hemen dışında, düzgün dikdörtgen taban döşeme taşlarından oluşan ve bir bölümü toprak altında kalan "L" biçiminde *atrium* yer almaktadır. Ancak *atrium*, yamaçtan gelen toprak kaymaları sonucunda, vadi tabanına doğru dağılmış biçimde kayan taşlar nedeniyle oldukça tahrip ol-

Araştırmaları kapsamında incelenmesine ilişkin ayrıntılı bilgiler için, bkz.; Erten – Özyıldırım 2009, 23 – 24 ve Erten – Özyıldırım 2010, 34 - 36.

21 Mezarın tarihlemesi, arkeolog Tuna Akçay (MA) tarafından yapılmıştır.

muş durumdadır. Yine de taban döşeme taşlarının oldukça düzgün kesilmiş ve dikdörtgen biçimli oldukları söylenebilir. Bunların bir bölümü, vadi tabanına kadar kaymakla birlikte, kesitten görülebildiği kadarıyla bazı bölümler sağlam durumdadır (**Lev. 3**). Yapılacak arkeolojik bir kazı, bu *atriuma* ait zemini ortaya çıkaracaktır.

Araştırmalarımız, iki kilisesi ve bir şapeli bulunan manastırın ana kilisesi olarak yapının güney girişinden ulaşılabilen Güney Kilisesini belirlemiştir. Bu kilisenin *apsisi* üst kat duvarına girinti yaparak ana kaya içinde oluşturulmuştur. Manastırın merkezinde, tonoz çatı ile örtülü bir oda mezar yapısı dikkati çekmektedir. Bu mezar, Hıristiyan mezarlarının yönüne uygun olarak doğu – batı doğrultuludur ve daha önce çizilen planlarda yer almamaktadır. Söz konusu mezarın, manastırın saygın yöneticilerinden ya da Olba piskoposlarından birine ait olması, manastırlarda böyle bir gelenek bulunduğu için güçlü bir olasılıktır (**Lev. 4 – 5**).

Manastır Kuzey Kilisesi'nin ana kayaya birleşerek doğuya doğru çıkan merdiven, önceki planlarda bulunmamaktadır. Bu merdivenin ulaştığı yer, ne yazık ki tahrip olduğundan basamakların yapılış amacı anlaşılmamaktadır. Ancak basamakların bitiminden yaklaşık 10 m. yukarda, ana kayaya oyularak yapılan bir niş bulunmaktadır. Manastırla niş arasındaki basamaklar tümüyle izlenememesine karşın, bu nişe ulaşmak için söz konusu basamakların yapılmış olduğu düşünülebilir.

Doğu Tepesi'nin yamacına yaslanmış durumda bulunan manastır, iki katlı bir görünüm oluşturmaktadır (**Lev. 6**). Bu nedenle üstte yer alan bölümlere güney girişteki merdivenle çıkılabilmektedir. Söz konusu merdivenin hemen altında, merkezdeki kilisenin güney duvarından girilebilen, yine önceki planlarda yer almayan ve bir bölümü ana kaya oyularak, bir bölümü blok taşlarla oluşturulan küçük bir oda yer almaktadır. Burası, keşişlerin dua etmek, ibadet etmek için yalnız kaldıkları “itikâf odası / çilehane”dir. Yaklaşık 3 metrekare genişliğindeki itikâf odası, penceresiz ve tek girişlidir. Bugün girişi ve odanın içi dolgu toprakla kaplı olduğundan içeri girmek son derece güçtür. Odanın taban seviyesi ve tabanda ana kaya mı düzlenmiş yoksa döşeme taşlar mı konulmuş, yine aynı nedenler yüzünden anlaşılmamaktadır.

Manastırın üst katında yer alan mekânların sınırları belli olmakla birlikte, işlevleri konusunda bilgilerimiz oldukça yetersizdir. Üst katta manastırın önceki planlarında yer almayan bir ayazmaya sahip olduğunu araştırmalarımız sırasında belirledik. Doğu Tepesi'nde yer alan ve manastırdan ana kayaya oyulan basamaklarla (**Lev. 7**) ulaşılabilen koni biçimli sarnıçtan, manastıra uzanan

kısa bir kanal, çeşmeye su getirmektedir. Söz konusu sarnıç ve sarnıca çıkan basamaklar, önceki planlarda bulunmamaktadır. Üst katta çeşmenin bulunduğu mekân, manastırın yemek odası olmalıdır.

Yaptığımız incelemelerde, manastırın güneydoğu köşesinde, mevcut planlarda yer almayan bir mekân tespit edilmiştir. Yeni çizdiğimiz planda, manastırın güneydoğusunda bulunan ve şapel olduğunu düşündüğümüz bu mekân da belirtilmiştir. Bu bölüm, doğu duvarında yer alan ve bir *apsis* oluşturan ana kayadaki oval girinti nedeniyle şapel olmalıdır. Söz konusu mekân nedeniyle mevcut planlarda gösterilen manastırın bitim yeri, oluşturduğumuz yeni planda tamamen değişmektedir. Söz konusu şapel, yaklaşık kare biçimli bir plana sahip ve 5 metrekaredir (**Lev. 8**).

d- Sonuç

Olba kenti, *provincia* Isauria'da Seleucia ad Calycadnum Başpiskoposluğu'na bağlı otuz üç piskoposluk merkezinden biridir. Kentin bazı konsillere katılan *episcopos*larının adları bilinmektedir²². Buna göre Eusebius, 381 yılında toplanan I. Constantinopolis Konsili'ne katılır. Poplius, 432 yılındaki I. Ephesus Konsili'ne, Diaphorentius, hem 449 II. Ephesus hem de 451 Chalcedon Konsili'nde Olba'yı temsil eder. Olba'nın temsil edildiği bilinen son konsil, *episcopus* Theodorus'un katıldığı 680 – 681'deki III. Constantinopolis Konsili'dir (*Concilium trullanum*). Adı bilinen bir başka Olba *episcoposu* Paulus'tur ve Paulus 458 yılında Isauria *episcopos*larının Doğu Roma İmparatoru I. Leo'ya (457 – 474) yazdıkları bir mektubu diğer *episcopos*larla birlikte imzalar.

Theophanes (ca. 760 – 818), Olba'ya ve Sbide'ye İmparator Zeno'nun (425 – 491) Constantinopolis'te tahtını kaybettikten sonra, gelip bir süre kaldığı bilgisini vermektedir²³. Bu durum, İmparator Zeno döneminde Sbide'yle birlikte Olba kentini de ayrıcalıklı bir piskoposluk haline getirmiş olmalıdır. Isaurialı olan Zeno'nun yeniden tahta çıktıktan sonra bütün bu bölgeye ayrı bir önem verdiği ve Isauria'da dini yapıların yapımının onun egemenlik sürdüğü dönemde arttığı bilinmektedir.

Olba'daki manastıra yakın sayılabilecek bir başka manastır, Isauria'daki en görkemli manastır örneği olarak bilinen ve yapımı genellikle V. yüzyılın sonu, VI. yüzyılın başına tarihlenen Alahan (Kocakalesi) Manastırı'dır. Alahan Manastırı, bir yerleşim yerine yapılmamış olmasıyla, kentin neredeyse içine inşa

22 Özyıldırım 2003, 145 – 154.

23 Joshua the Stylite (Süryanca'dan çev. F. Trombley ve J. W. Watt) 2000, 13 dp. 54; The Catholic Encyclopedia 1912: "Olba"; Canevello – Özyıldırım 2009, 25.

edilen Olba'daki manastırdan ayrılmaktadır. Alahan Manastırı'nın büyüklüğü, yapıldığı dönemde bu manastırda kalan keşişlerin sayısının hiç de az olmadığını göstermektedir. Olba'daki manastırın Alahan Manastırı'ndan daha küçük mimari yapıya sahip olması, kent yaşamıyla daha iç içe bulunan buradaki keşişlerin manastırın yakın çevresindeki evlerde de kalabileceklerini düşündürmektedir.

Olba kenti, Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait kiliseler ve bir manastırdan oluşan dinsel mimari yapı kalıntılarıyla bugün de dikkati çekmektedir. Ancak bu yapıların içinde yer alan manastır, Olba'da Hıristiyanlığın genel durumunun anlaşılması bakımından kuşkusuz diğerlerinden daha ön plana çıkmakta ve yerleşime Isauria, Cilicia'nın öteki kentlerinden ayrıcalıklı bir konum sağlamaktadır.

Yaptığımız bu çalışmayla, manastırın mevcut planlarında belirtilmeyen mezar odası, itikâf odası, kuzeybatıdaki *atrium*, güneydoğudaki sarnıç ve güneydoğu köşedeki şapel ilk kez belirlenerek bunların rölöve çizimleri yapılmıştır (Lev. 9). Yapı planının yeniden incelenmesi ve eksiklerin tamamlandığı yeni bir planın çizimiyle manastırın mimari durumuna ilişkin bilgiler, daha ayrıntılı ve doğru olarak ortaya konulmaktadır. Yeni plan, eski planlarda tam bir dikdörtgen olarak çizimi yapılan manastırın, bu biçimde olmadığını göstermektedir. Olba'daki manastırda yapılacak arkeolojik kazılar, yapı hakkındaki bilgilerimizi kuşkusuz daha da geliştirecektir.

Çalışmamızda ortaya çıkarılarak çizime eklenen bu yeni mekânların varlığı, manastırlarda bulunan birimleri daha açık bir şekilde ortaya koymakta ve bu veriler, Olba'daki Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ilişkin bilgilerimizi güçlendirmektedir. Ayrıca Olba'daki manastır, Caesarealı Aziz Basileus'un kurallarını yazdığı manastır düzenini yansıtması bakımından da son derece önemlidir.

LEVHALAR

(Lev. 1) Manastır'ın güney ve karşısındaki doğu girişi.

(Lev. 2) Polygonal örgülü duvarda kuzey - güney doğrultulu mezar.

(Lev. 3) *Atriumun* taban döşemesi.

(Lev. 4) Tonoz çatıyla örtülü oda mezarın dıştan görünümü.

(Lev. 5) Tonoz çatıyla örtülü oda mezar.

(Lev. 6) Olba *Akropolis*inden manastırın görünümü.

(Lev. 7) Manastırdan sarnıça çıkılan merdiven.

(Lev. 8) Manastırın güney bölümünde yer alan Şapel.

KAYNAKÇA

- Canevello Ayteş - Özyıldırım 2009 Canevello Aytes, S., - Özyıldırım M., “Constantinopolis Tahtında Isaurialı Bir İmparator: Zeno”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları (Yaşam Öyküsü), TB Yay., İstanbul.
- Erten – Özyıldırım 2009 Erten, E. – Özyıldırım, M., Olba Arkeolojik Yüzeysel Araştırmaları - 2008, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi S. 27, İstanbul.
- Erten – Özyıldırım 2010 Erten, E. – Özyıldırım, M., Olba Araştırması - 2009, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi S. 30, İstanbul.
- Eyice 1976 Eyice, S., “Silifke ve Çevresinde Topraküstü Arkeoloji Araştırmaları”, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi S. 3, İstanbul.
- Hild – Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., Kilikien und Isaurien. Tabula Imperii Byzantini, 5 Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch – Historische Klasse Denkschriften.
- Hill 1996 Hill, S., *The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria*, Birmingham Byzantine and Ottoman Monuments vol. I, Great Yarmouth.
- Jacob 2004 Jacob, X., *Hıristiyan Terimler Sözlüğü*, Orhan Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul.
- Keil – Wilhelm 1931 Keil, J. – Wilhelm, A., Denkmäler aus der Rauhen Kilikien, Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Manchester.
- Mango 2008 Mango, C., *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu* (Çev. G. Çağalı Güven), YKY Yay., İstanbul.
- Özyıldırım 2003 Özyıldırım, M., “İlkçağ ve Erken Hıristiyanlık Kaynaklarında Olba Sözcüğünün Değişik Kullanımları”, Olba VIII (Özel Sayı), Mersin.
- Özyıldırım 2009 (a) Özyıldırım, M. (a), “Olba’da Hıristiyanlığın İzleri”, Arkeoidea E - Dergisi S. VII, www.arkeoidea.com.
- Özyıldırım 2009 (b) Özyıldırım, M. (b), “Olba Manastırı 2009 Yılı Araştırma Sonuçları” (yayınlanmamış bildiri metni), İçel Sanat Kulübü XIV. Arkeoloji Günleri, Mersin.
- Polat 2004 Polat, A., *Hıristiyanlık’ta Manastır Hayatı*

(Yayınlanmamış YL tezi, danışman Prof. Dr. Mustafa Erdem), TC Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.

The Catholic Encyclopedia 1912: “St. Anthony”

Şurada: <http://www.newadvent.org/cathen/01553d.htm>.

The Catholic Encyclopedia 1912: “St. Basil the Great”

Şurada: <http://www.newadvent.org/cathen/02330b.htm>.

The Catholic Encyclopedia 1912: “Olba”.

Şurada: <http://www.newadvent.org/cathen/11235a.htm>.

The Catholic Encyclopedia 1912: “St. Pachomius”.

Şurada: <http://www.newadvent.org/cathen/11381a.htm>.

Vermes 2005

Vermes, G., Ölü Deniz Parşömenleri *Kumran Yazıtları* (Çev. N. Çelebioğlu), Nokta Yay. İstanbul.